

QO'QON DAVLAT
PEDAGOGIKA INSTITUTI
ILMIY XABARLARI
(2025-yil 2-son)

FILOLOGIYA
PHILOLOGY

ГЁТЕНИНГ «ҒАРБУ ШАРҚ ДЕВОНИ» ТАҲЛИЛИ

Qo'chqorova Shahodat Ro'ziyevna

BSMI, O'zbek tili va adabiyoti, rus va ingliz
kafedrasi o'qituvchisi, Buxoro shahar, Zafarobod 87

ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-8277-9973>

Elektron pochta: kuchqorova.shahodat@bsmi.uz

Аннотация: Ушбу мақолада немис адиби Й.В. Гёте қаламига мансуб, икки маданият қонидан пайдо бўлган фарзанд – юксак бадиияти, теран фалсафий мушоҳадалар билан жаҳон адабиёти хазинасидан муносиб ўрин эгаллаган «Ғарбу Шарқ девони» таҳлили берилган. Уни иқтидорли шоир Садриддин Салим Бухорий чорак аср давомида бевосита маҳорат билан олмон тилидан таржима қилганлиги таҳлил қилинган.

Калит сўзлар: «Ғарбу Шарқ девони», жаҳон адабиёти, икки маданият, икки адабий минтақа, чоп этилган, таржима

GOETHE'S ANALYSIS OF „WEST EAST DEVON”

Abstract: This article is about the analysis of the work “Ost-West Devon” by Y.V. Goethe who was born with the assimilation of two cultures' blood, besides whose literary and philosophical considerations occupy an honored place in the treasury of World literature. It is analyzed that, talented poet Sadriddin Salim Bukhariy translated it directly into Uzbek for a quarter of a century.

Key words: "Ost-West Devon", world literature, two cultures, two literary continents, published, translation

Ўзбекистон қадим-қадимдан буюк аллома ва шоиру, ёзувчилар макони бўлган. Уларнинг ижодини ўрганиш бугунги кунда ёшлар тарбияси учун илғор, бунёдкорлик қирраларини кўрсата олиш миллий тарбиямизнинг асоси деб айтиш мумкин. Айниқса, Бухоройи шариф азалдан илму-маърифат ўчоғи ҳисобланган. Бу заминдан Имом Бухорий, Ибн Сино, Аҳмад Дониш, Садриддин Айний, Иброҳим Мўминов каби буюк алломалар етишиб чиққан.

Биз фикр юритмоқчи бўлган шоир ҳам файласуф Садриддин Салим Бухорий буюк аждодларимизнинг эзгу ишларини давом эттирган камтарин ва фидойи инсон эдилар.

Садриддин Салим Бухорий (Садриддин Салимов) 1946 йил 16 сентябрда Бухоро шаҳридаги Чўпбоз гузарида туғилган. Бухоро педагогика институтининг немис тили факультетини тамомлаган (1972). Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмасининг аъзоси

Садриддин Салим Бухорийнинг бир неча шеърий китоблари, шунингдек, тарихий-маърифий мавзулар ҳамда тасаввуф авлиёлари тарихига доир ўттиздан зиёд асарлар нашр қилинганлигини кўришимиз мумкин. Оққушим», «Эрка қушим» (1979), «Ёруғлик одами» (1983), «Рўмолча» (1988), «Бухорога Бухоро келди» (1999), «Дурдоналар» (2005) каби шеърий тўпламлари нашр этилган. Бир нечта тарихий-маърифий китоблар ҳам ёзган («Баҳоуддин Нақшбанд ёки етти пир», 1993; «Уч авлиё», 2000; «Ҳазрат Абу Кафс Кабир», 2006; «Икки юз етмиш етти пир», 2006; «Ҳазрат Баҳоуддин Нақшбанд», 2006; «Ҳазрат Каъбул Ахбор Валий», 2007 ва бошқа). У беш қисмдан иборат “Имом ал-Бухорий” видеофильм, “Абу Ҳафс Кабир”, “Ҳожаи Жаҳон” телефильмлари сценарийси муаллифи. И.В. Гётенинг «Ғарбу Шарқ девони»ни ўзбек тилига таржима қилган. «Меҳнат шуҳрати» ордени (1999) ва «Фидокорона хизматлари учун» (2005) ордени билан мукофотланган.

Машҳур немис адиби Йоханг Вольфганг Гёте (1749 – 1832) шоир, драматург ва адабиётшунос, ҳуқуқшунос ва шарқшунос, тарихчи ва файласуф, рассом ва театршунос, биология ва минералогия фанлари бўйича кашфиётлар қилган олим ва давлат арбоби бўлиб, «Фауст», «Ёш Вертернинг изтироблари», «Ғарбу Шарқ девони», «Таврида ифигенияси», «Рим элегиялари», «Торквато Тассо», «Наботот эврилиши», «Сухрли сибизға», «Ранг ҳақида маълумот» каби асарлар, шунингдек, 3 мингдан зиёд шеърлар муаллифидир. Маълумотларга қараганда, унинг Веймарда чоп этилган бадиий ва илмий мероси бўлмиш асарлар тўплами 143 жилддан иборат.

Бу асарлар орасида Гёте 1814 – 1815 йилларда ёзишни бошлаган ва илк бор 1819 йилда, 70 ёшида нашр эттирган «Ғарбу Шарқ девони», ҳеч шубҳасиз, алоҳида ўрин тутади. Ўша даврда ғарбдаги ижтимоий-давлат тузуми янгидан-янги мураккабликларни келтириб чиқараётган, таназзулга юз тутаётган бир шароитда, ўзи нафас олаётган муҳитда маънавий тиргак бўлгулик бирон нарса тополмаган Гёте хаёлан Шарққа «ҳижрат» қилади, Шарққа «қочиб кетади», яъни Шарқ шеъриятдан илҳом олади ва «Ғарбу Шарқ девони»ни ёзиш билан машғул бўлади. Бу асар ҳам шаклан, ҳам мазмунан Ғарб ва Шарқ адабий анъаналарини ўзида мужассамлаштирган, бошқача айтганда, унда икки маданият ва икки адабий минтақа ўзаро синтезлашгандир.

Шарқу Ғарб руҳи мужассамланган Гётенинг «Девон»и икки маданият қонидан пайдо бўлган фарзанддир. Буюк Гёте қадимги Юнонистон, Румо илму фани билан бирга, Шарқ маданияти ва адабиёти ютуқларини ҳам ташналик билан ўзлаштирган ҳамда асарларига шарона руҳ ва шеърият анъаналарини сингдириб юборган, деб ёзади профессор Нажмиддин Комилов. Гёте наздида Шарқ адабиёти ва шеърияти, Фирдавсий, Шайх Саъдий, Ҳофиз Шерозий, Жалолоддин Румий ижоди – «Хизр чашмаси». У ҳамиша мусаффо ва равон, ундан ҳаёт нафаси уфуриб туради. Бу руҳ ва ижод манбаи, севги ва қўшиқ салтанатидир³³⁹.

³³⁹ Комилов Н. Тафаккур қарвонлари / Масъул муҳаррир: Р.Қўчқор. —Т.: «Маънавият», 1999. Б.14

Гёте гарчанд олис Германияда яшаб-ижод этган бўлса ҳам руҳан бизнинг шоир, яъни Шарқ шоиридир. Унинг асарларидаги маъно ва мазмун, ҳис-туйғу миллатимизга хослиги билан ажралиб туради. Умуман ўзи Гёте Шарққа чинакам ихлос қўйган шоир бўлган. Гётенинг руҳиятида Шарқ олами бор. Унинг баъзи сатрларини ўқиганда, мусулмон оламига, Шарқ дунёсига катта меҳри борлигини, ана шу оламини билишга кучли интилиш мавжудлигини кўриш мумкин. Гётенинг таъбирича, жаҳон шеъриятида етти юлдуз деб унинг ўзи эътироф этган даҳоларнинг ҳаммаси Шарқ шоирларидир. Шарқ қаламидаги ана шу еттита юлдуз қаторида Саъдий, Ҳофиз ва Навоийни санар экан, Гёте: «мен уларнинг соясига ҳам арзимаيمان», деган.

Гётенинг дунёқараши Ғарб адабиёти ва маданияти ёки насроний дини билан чегараланиб қолмаган. У жуда кенг миқёсда фикр юритган. Гёте Шарқ оламининг тафаккурини, маънавий дунёсини, инсонийлигини ўзига ниҳоятда чуқур сингдирган ва Шарққа жуда катта меҳр, муҳаббат, керак бўлса, ҳурмат-эҳтиром билан ёндашган Шахс ва буюк мутафаккирдир.

Гётенинг «Ғарбу Шарқ девони» «Ҳижрат» шеъри билан бошланади:

Тахтлар қулаб, не таажжуб,
Хароб Шимол, Мағриб, Жануб
Шарққа ҳижрат эрур вожиб,
Унда ишқу маю мутриб
Ҳамда Хизр суви бордир,
Боқий умр сенга ёрдир.

Бу шеърда Пайғамбаримиз Муҳаммад алайҳиссаломнинг душманларидан қочиб, 622 йилда Маккадан Мадинага ҳижрат этишига ишорат қилинган-у, аслида бу сатрлар рамзий маънога эга бўлиб, шоирнинг Шарққа хаёлан «кўчиши», «ҳижрат қилиши» ни билдиради. Бу шеър билан барча умидлари поймол бўлган буюк Гёте Ғарбу Жануб ва Шимолдан Шарқ шеърияти оламига «қочиб кетиш» дан мақсади яшариш, янгидан сермахсул ҳаётни бошлаш эканини уқтиради ва бошқаларни ҳам ортидан эргашишга чакиради.

Адабиётшунос олим ва мутахассисларнинг «Ғарбу Шарқ девони» Қуръони Карим ва Ҳадиси шарифлар, Шақ шеъриятининг асоси бўлган тасаввуф таълимоти таъсири ҳамда

Фирдавсий, Анварий, Низомий, Румий, Ҳофиз Шерозий, Саъдий ва Жомий ғазаллари талқинида яратилгани ҳақидаги фикри мутлақо асослидир. Гёте Ҳофиз шеъриятига шу қадар берилганки, ғуе Ҳофиз унга барча жумбоқларнинг калити бўлиб туюлади. Ҳикматнома» даги ушбу сатрлар бунга яққол исбот бўла олади:

Ким Ҳофизни билмасу севмас
Тушунмайди Калдеронни ҳам.

Маълумки, Гёте Шарқ тиллари ва тарихи, адабиёти ва диний-фалсафий қарашлари, удумлари ва урф-одатлари билан жуда ёшлигидан қизиққан. Ғарб

гётешуносларининг фикрича, даҳо аллома Қуръон ва ҳадислар тарихи, Муҳаммад алайҳиссаломнинг таржимаи ҳоллари, шунингдек, буюк Шарқ алломалари ижодини асосан инглиз, француз тилларидаги таржималарда ёки шу тиллар орқали қилинган немисча таржималарда ўқиган ва улар бўйича илмий тадқиқотлар олиб борган. Шу маънода, Гётенинг «Девон»ини Шарқ ва Ғарбни боғлаб турувчи адабий кўприк ёки шарқшуносликка кириш, деб баҳолаш мақсадга мувофиқ, деб ўйлаймиз.

Жаҳон адабиётининг кўплаб дурдоналари қаторида Гётенинг қаламига мансуб асарлар аллақачон жаҳон тилларига қайта-қайта таржима қилиниб, башариятнинг юксак маънавий хазинасига айланиб улгурган. Бу ижодий жараёндан, албатта, ўзбек адабиёти ҳам четда тургани йўқ. Жаҳон адабиётининг сара асарлари – Фирдавсийнинг «Шоҳнома»си, Дантенинг «Илоҳий комедия»си, Гётенинг «Фауст»и, Жованни Боккаччонинг «Декамерон»и, Бальзак асарлари, Шекспир драмалари она тилимизга таржима этилиши оламшумул аҳамият касб этди ва ўзбек маданиятига катта ҳисса бўлиб қўшилди. Халқимиз маънавий мулкига айланган бу буюк асарлар бизни жаҳон маънавиятига яқинлаштиради.

Хусусан, «Фауст» Ўзбекистон Қаҳромони ва халқ шоири Эркин Воҳидов томонидан рус тилидан³⁴⁰, шунингдек, таржимон ва олим Пошо Али Усмон томонидан немисчадан ўзбек тилига ўгирилган³⁴¹.

«Ёш Вертернинг изтироблари» романи эса, немис тилидан мутаржим Янглиш Эгамова таржимасида ўзбек китобхонларига тақдим этилган.

Мақсуд Шайхзода, Шукрулло, Муҳаммад Али, Насриддин Муҳаммадиевлар Гётенинг айрим шеърларини ўзбек тилига таржима қилганлар³⁴². Таниқли шоир Садриддин Салим Бухорий Гётенинг «Ғарбу Шарқ девони»ни немис тилидан ўзбек тилига таржима қилиб, шу асар матни ва унга оид илмий тақиқотларини ягона китоб ҳолида китобхонларга тўхфа этган.

Айтиш жоизки, Гётенинг «Ғарбу Шарқ девони»нинг нафақат номи, балки мундарижасидан ҳам Шарқ нафаси уфуриб турганини асар «Муғаннийнома», «Ҳофизнома», «Ишқнома», «Тафриқнома», «Ранжнома», «Ҳикматнома», «Темурнома», «Зулайҳонома», «Соқийнома», «Масалнома», «Форсийнома», «Хулднома» деб аталувчи ўн икки китоб(боб)дан иборат эканлигидан ҳам кўришимиз мумкин.

³⁴⁰ Гёте. Фауст. Трагедия. Эркин Воҳидов таржимаси. Қисм 1. – Т.: Адабиёт ва санъат нашриёти, 1972. 268 бет; Гёте. Фауст. Трагедия. 2 Қисмли. Э. Воҳидов таржимаси. Сўз охири И.Ғафуровники. Қисм 2. – Т.: Адабиёт ва санъат нашриёти, 1974. 348 бет; Гёте. Фауст / Таржима ва кириш сўзи Э. Воҳидов. – Т.: Адабиёт ва санъат нашриёти, 1985. 376 бет.

³⁴¹ Гёте, Йохан Вольфганг. Фауст: Трагедия. Биринчи қисм // Олмончадан Пошо Али Усмон таржимаси – Тошкент: Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон Миллий кутубхонаси нашриёти, 2007. 220 бет.

³⁴² Иоганн В. Гёте. Ҳижрат-кўчиш («Ғарбу Шарқ девони»дан) // Мақсуд Шайхзода. Чорак аср девони. Танланган асарлар. – Т.: Давлат Бадий адабиёт нашриёти, 1958. Б. 426-427; Гёте. Умид // Шукрулло. Танланган асарлар. – Тошкент, 1958, Б. 111; Гёте, Сайеҳнинг тунги кўшиғи // Муҳаммад Али. Фазодаги ҳислар. Тошкент, 1967; Гёте, Тўрт ажиб совға («Ғарбу Шарқ девони»дан Н. Муҳаммадиев таржимаси) // Ёш ленинчи, 1968, 5 октябрь.

Садриддин Салим Бухорий бу жиҳатларга алоҳида эътибор қаратган. Шунинг баробарида, у китобга тартиб беришда ҳам Гёте нуқтаи назаридан ёндашган. Яъни, нашрнинг биринчи қисми «Ғарбу Шарқ девони»нинг назмий шеърларидан ташкил топган бўлса, иккинчи қисмида эса бадиий-фалсафий шарҳларга кенг ўрин берилган.

Шу ўринда Гёте «Девон»идаги юқорида санаб ўтилган назм бобларида мавжуд шеърларнинг ушбу китобга тўлиқ киритилмаганини эслатиш жоиз. Таржимон бу ҳақда тўхталар экан, камтарлик билан: «айрим таржималарим ўзимга маъқул бўлмагани учун, уларни китобга киритмадим», деб қайд этади. Китобга тартиб беришда айнан тасаввуфий руҳ ва оҳангга эга шеърлар саралаб олинганига эътибор қаратадиган бўлсак, фикримизча, бу ҳол Гёте «Девон»ининг мазмун-моҳиятига мутлақо зиён етказмаган. Аксинча, бунда даҳо шоир ўз умрининг нуронийлик даврида нима сабабдан маънан «Шарққа ҳижрат қилиш» учун чоғланганини сўфиёна шеърлар мисолида янада аниқ ва равшан акс эттириш имкони кучайган.

Китобнинг шарҳлар қисмининг ўзини иккига бўлиш мумкин. Биринчи бўлимда Гётенинг «Ғарбу Шарқ девони»даги «Муҳаммад саллоллоҳу алайҳи васаллам» мақоласининг таржимаси, «Ғарбнинг Шарққа ҳижрат» номли кейинги бўлимда таржимон қаламига мансуб «Гёте Шарқда», «Ғазалнавис немис шоирлари», «Гёте ва Ҳофиз», «Гёте ва тасаввуф» мақолалари ўз мужассамини топган.

«Ғарбу Шарқ девони»га хос нозик ва мураккаб хусусиятлар таржимондан катта тажриба, билим ва кўникмага эга бўлишни талаб этишини алоҳида таъкидлар эканмиз, ушбу асар таржимасининг қўлёзмаси билан танишиш асносида, шоир-таржимон Садриддин Салим Бухорий ана шундай масъулиятли илмий-иждодий ишни онгли равишда ўз зиммасига олган ва уни муваффақиятли адо этган, деган фикрга келдик.

Шунингдек, таржимон эришган бу ютуқнинг муайян омиллари бор, албатта. Авваламбор, Гёте ҳам, унинг ўзбек таржимони ҳам шоир³⁴³, уларнинг орасида руҳий-маънавий яқинлик мавжуд. Маълумки, Гёте Ҳофиз девонини Фон Хаммер таржимасида мутолаа этиб, азбаройи таъсирланганидан ўзини Шероз булбулининг муриди, деб эълон қилган. У Ҳофиз орқали бутун Шарққа бир умр муҳаббат боғлаб «Ғарбу Шарқ девони»ни битган.

Шундай қилиб, Марианна Виллемер «Ғарбу Шарқ девони»да иждодга илҳомлантирувчи тимсол ва Гётега ҳаммуаллиф сифатида беҳад катта роль ўйнаган. Табиатан ҳиссиётли қалб эгаси, зукко инсон бўлган Гётега ҳамма ҳам бирдек ёқавермаган. У ҳаётда кимларни ёқтириб, севиб қолган ёки дўстлашган бўлса, демак ўшалар Гёте дидига мос келган. Шунингдек, Марианна ҳам шоиртабиат бўлган, Гёте унда нафосатли, куюнчак, теран ҳис-туйғули, қисқаси, ўз иждодий хаёлотидаги зотни кўра

³⁴³ Садриддин Салим Бухорийнинг куйидаги шеърини китоблари бор: Салимов Садриддин. Оқ қалдирғоч. Эртақ.- Т.: «Ёш гвардия», 1977, 16 бет; Салимов Садриддин. Эрка қушим. Шеърлар/ Сўз боши Т.Тўла. – Т.: «Ёш гвардия», 1979, 32 бет; Салимов Садриддин. Ёруғлик одами: Шеърлар. – Т.: «Адабиёт ва санъат нашриёти», 1983, 80 бет; Салимов Садриддин. Рўмолча: Шеърлар. – Т.: «Адабиёт ва санъат нашриёти», 1988, 136 бет; Садриддин Салим Бухорий. «Бухорога Бухоро келди»: Шеърлар. – Т.: «Маънавият», 1999, 104 бет.

билди. Марианна Ҳофиз ғазалиётига хос оҳанглари худди Гётедек ҳис этиб, унга тенг келадиган шеърӣ жавоблар қайтара олади.

Маълумки, чорак аср давомида ушбу асарнинг айрим боблари Садриддин Салим Бухорийнинг бевосита немис тилидан қилган таржимасида турли газета ва журналларда эълон қилинган ва адабий жамоатчилик томонидан илиқ кутиб олинган эди³⁴⁴. Ғайбулла Саломов, Нажмиддин Комилов, Янглиш Эгамова, Салим Жабборов, Камола Бобожонова каби машҳур адабиётшунос ва таржимашунос олимлар ўзларининг илмӣ асар ва мақолаларида таржимон маҳоратини юқори баҳолагани шулар жумласидандир³⁴⁵.

Таржимон муваффақиятининг навбатдаги омили Садриддин Салим Бухорий немис тили ва адабиёти билимдони сифатида гётеёна фалсафийликни, донишмандликни, шарқона руҳини тўғри англай олганидандир, десак, хато бўлмайди. Унинг «Ғарбу Шарқ девони» таржимасига қўл уришдан олдин – нафақат таржимон, балки гётешунос олим сифатида — ушбу асарга оид немис тилидаги илмӣ-адабий ва тарихий маълумотлар билан чуқур танишгани, бу мавзуда бир қатор илмӣ мақолалар ёзиб, матбуотда эълон қилгани бизнинг юқоридаги хулосага келишимизга асос бўлди.

Садриддин Салим Бухорий ижодида образ ва ташбеҳларнинг турли-туманлиги, фалсафӣ мушоҳаданинг кенглиги, Шарқ шоирлари, айниқса, Ҳофиз ижоди билан ошнолик, унинг шеърятини форсийдан ўқиб-тушуниб- англаб олиш салоҳияти таржимонга Гётенинг «Ғарбу Шарқ девони»ни маромига етказиб ўзбекчалаштириш учун жуда қўл келган, назаримизда. Зотан, Баҳоудин Нақшбанд, Абулхолик Ғиждувоний, Муҳаммад Ориф Ревгарий, Али Ромитаний каби азиз-авлиёларнинг форсий тилдаги назмӣ мероси айнан Садриддин Салим Бухорийнинг жозибадор қалами шарофати билан ўзбек китобхонларининг маънавий мулкига айланганини яхши биламиз³⁴⁶.

³⁴⁴ 10 Қаранг: И.В.Гёте. Ижозат («Ғарбу Шарқ девони»дан) // Садриддин Салимов. Ёруғлик одами. Шеърлар. – Т.: «Адабиёт ва санъат нашриёти: 1983. Б.72- 73; И.В.Гёте: Зулайҳога. Мағрибу машрик»деворидан//Садриддин Салимов. Рўмолча: Шеърлар. – Т.: «Адабиёт ва санъат нашриёти»; 1988. Б. 89-95.«Мағрибу Машрик девони»дан. Немисчадан С.Салимов таржималари//Шарқ юлдузи, 1985, №1, Б. 120-123; Салимов С. Иоганн Вольфганг Гёте. Мағриблик Ҳотаму Зулайҳо//Шеърят – 86: Мажмуа. – Ғафур Ғулом нашриёти, 1988. Б. 204-211; Садриддин Салим Бухорий. Бухорога Бухоро келди: Шеърлар. – Тошкент: «Маънавият », 1999. Б.87-95; Салимов С. Ҳофиз Шерозийга пайров// Ўзбекистон адабиёти ва санъати, 1990, 5 январь; Гёте. Ғарбу Шарқ девони/ Олмончадан Садриддин Салимов таржимаси//Жаҳон адабиёти, 1998, № 7, Б. 86-87; 1998, №8, Б.42-43.

³⁴⁵ Қаранг: Саломов Ғ., Сулаймонов М. Ҳофиз ва Гёте//Гулистон, 1974, №7, Б.23; Комилов Н. Тафаккур карвонлари// Махсус муҳарир: Р.Қўчқор. – Т.: «Маънавият », 1999. Б. 13-14; Эгамова Я. Гётенинг «Ғарбу Шарқ девони» ва унинг ўзбекча таржимаси хусусида // Гулистон давлат университети Ахборотномаси, 2002, №1, Б. 58-63; Жабборов С. Шеърӣ таржиманинг айрим муаммолари (И.В.- .Гётенинг «Ғарбу Шарқ девони» таржималари асосида)// Поэтика ва лингвостилистика муаммолари. Халқаро илмӣ анжуман материаллари (И.В.Гётенинг 250 йиллик юбилейига бағишланади). Самарқанд, 2002. Б.84; Жабборов С. Гёте ижодида тасаввуфона шеърлар ва уларнинг ўзбек тилида қайта яратилиши // Вопросы зарубежной филологии. Сборник научных трудов. Самарқанд, 1995. С.40- 43; Жабборов С.Ш. Гётенинг «Ғарбу Шарқ девони». Матн. Талкин. Таржима. Филология фанлари номзоди... автореферати. Тошкент, 1995, 24 бет; Бобожонова. К.

Гёте ва Шарқ // Жаҳон адабиёти, 2007, № 4, Б.172-179.

³⁴⁶ 12 Қаранг: Бухорий С.С. Дилда ёр: (Ҳазрат Баҳоудин Нақшбанд): Бадиа. –Т.: Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти, 1993, 80 бет; Бухорий Садриддин Салим. Табаррук зиёратгоҳлар. – Т.: «Ёзувчи», 1993, 48 бет; Садриддин Салим Бухорий. Буюк хоразмийлар/Масъул муҳарир Т. Жўра. – Т.: «Ёзувчи», 1994, 16 бет; Садриддин Салим Бухорий. Баҳоудин Нақшбанд ёки етти пир. Бухорийлар авлоди. – Тошкент: «Янги аср авлоди», 2003. 24 бет; Садриддин Салим Бухорий. Бухоройи шариф авлиёлари. – Бухоро: «Бухоро» нашри

Кези келганда, Шарқ маданиятида, маиший турмушида тасаввуфнинг ўрни ва роли бекиёс эканини таъкидлаш жоиз. Уни билмасдан туриб, мусулмон Шарқини тушуниб ҳам, тушунтириб ҳам, бўлмайди. Профессор Бегали Қосимов таъбири билан айтганда, «тасаввуф мусулмон Шарқининг инсоният келажаги, фозил, оқил, ҳамидаҳулқ кишилардан таркиб топган юксак жамият ҳақидги фалсафий-ахлоқий назариялар, илмий-амалий дастурлар мажмуидир»

Тасаввуф, биринчи навбатда, жамият тарбияси ҳақидаги илмдир. Тенгликка, ҳурфикрликка

адолатга таянган билимдир. У ислом бағрида вояга етди. Лекин, айти пайтда, ислом фалсафаси ва ахлоқига янги маъно, янги мазмун бахш этди. Уни демократлаштирди.

Гётенинг «Ғарбу Шарқ девони»нинг барча қисмларини бирлаштириб турувчи нарсаси, бу – Шарқ шеърисига асос бўлган тасаввуфий қарашлардир. «Девон»нинг барча шеърларига «Ҳалок бўл ва қайта тирил», деган тасаввуфий ғоя теран сингдирилган. Масалан, «Муғаннийнома» боби якунидаги «Саодатбахш азият» («Selige Sehnsucht») шеърида Гёте одатдаги ҳаёт чегарасидан чиқиб, руҳан қайта янгиланиш учун инсон Оллоҳ висолига интилиши керак, деган ғояни илгари суради. Бундай сўфиёна ёндашув таржимон учун айти муддаоки, зотан унинг учун бу йўналиш энг мақбул ва марғубдир.

Мухтасар айтганда, Гёте даҳоси, унинг «Ғарбу Шарқ девони» таржимондан ниманики талаб қилса, унинг таржимони Садриддин Салим Бухорийда бу жиҳатларнинг барчаси мавжуд бўлгани ушбу асар таржимаси муваффақиятли чиқишини, таъбир жоиз бўлса, ҳам буюк немис шоирининг, ҳам моҳир ўзбек шоир-таржимонининг ноёб иқтидори ярқ этиб намоён бўлишини таъминлаган.

Ўзбекистон Республикаси Президенти Ислам Каримовнинг «Адабиётга эътибор — маънавиятга, келажакка эътибор» мақоласида ўзбек адабиётининг бугунги куни ва эртанги истиқболи ҳақида сўз борар экан, жумладан, дунё адабиётининг энг яхши намуналарини таржима қилиш, чоп этиш, ўрганиш билан боғлиқ тажрибалар, чет эл ёзувчилари билан алқаларни янада ривожлантириш масаласига эътиборни кучайтириш зарурлиги алоҳида таъкидланган. Юртбошимиз қайд этганидек, «Ҳолбуки, биз маънавиятимизни юксалтириш, ёшларимизни миллий ва умуминсоний қадриятлар руҳида камол топтиришга интилади ётган эканмиз, ҳеч қачон ўз қобиғимизга ўралашиб қолмаслигимиз керак»³⁴⁷.

ёти, 2006. 32 бет; Садриддин Салим Бухорий, Ҳалим Тўраев. Чор Бакр ёки Жўйбор авлиёлари (тарихий маълумотнинг иккинчи нашри). Бухоро: «Бухоро» нашриёти, 2005. 20 бет; Садриддин Салим Бухорий, Самад Азимов. Буюк Ғиждувонийлар (авлиё ва алломалар). – Бухоро: «Бухоро» нашриёти, 2006. 120 бет; С.С.Бухорий. Ҳазрат Баҳоудин Накшбанд (Дилда ёр). Тарихий-маърифий китоб. – Тошкент: «Ўйтувчи» нашриёт-матбаа ижодий уйи, «Бухоро» нашри ти, 2007. 120 бет; Садриддин Салим Бухорий. Даҳмаи Бухиштиен. – Бухоро: «Бухоро» нашриёти, 2007. 52 бет; Садриддин Салим Бухорий, Самад Азимов. азрат мавлоно Ориф Деггароний (илмий-маърифий нашр). Тўлдирилган 1-айта нашри. – Бухоро: «Бухоро» нашриёти, 2008. 64 бет; Садриддин Салим Бухорий. Аққолаеи Нақшбанд ёки етти пир. Тўлдирилган қайта нашр. – Тошкент: «Янги аср авлоди», 2009. 24 бет.

³⁴⁷ Каримов И.А. Адабиётга эътибор - маънавиятга, келажакка эътибор // Ўзбекистон адабиёти ва санъати, 2009. 3 июль.

Шу маънода, Гётенинг «Ғарбу Шарқ девони» асарининг ўзбек тилидаги таржимаси ва унга оид илмий-адабий шарҳлар мужассам этилган ушбу китоб бошқа соҳалар қатори адабиёт соҳа ҳам халқаро ҳамкорликни кучайтириш, шу жумладан, Ғарб ва Шарқ ўртасида адабий алоқаларни янада ривожлантириш, ўзаро адабий таъсир муаммоларини ўрганиш йўлида муҳим қадам бўлишига ишонамиз.

Ушбу таржима орқали ўзбек китобхонлари Гётенинг шундай ажойиб асаридан баҳраманд бўлиш билан бирга Садриддин Салим Бухорий маънавиятидан ҳам баҳра олиб биладилар деган умиддамиз. Зеро буюкларини қадрлаган юрт албатта буюкликка эришади.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Комилов Н. Тафаккур карвонлари / Масъул муҳаррир: Р.Қўчқор. —Т.: «Маънавият», 1999. Б.14

2. Гёте. Фауст. Трагедия. Эркин Воҳидов таржимаси. Қисм 1. – Т.: Адабиёт ва санъат нашриёти, 1972. 268 бет; Гёте. Фауст. Трагедия. 2 Қисмли. Э. Воҳидов таржимаси. Сўз охири И.Ғафуровники. Қисм 2. – Т.: Адабиёт ва санъат нашриёти, 1974. 348 бет; Гёте. Фауст / Таржима ва кириш сўзи Э. Воҳидов . – Т.: Адабиёт ва санъат нашриёти, 1985. 376 бет.

3. Гёте,Йоҳан Вольфганг. Фауст: Трагедия. Биринчи қисм // Олмончадан Пошо Али Усмон таржимаси – Тошкент: Алишер Навоий номидаги Ўбекистон Миллий кутубхонаси нашриёти, 2007. 220 бет.

4. Иоганн В.Гёте. Ҳижрат-кўчиш («Ғарбу Шарқ девони»дан) // Мақсуд Шайхзода. Чорак аср девони. Танланган асарлар. – Т.: Давлат Бадиий адабиёт нашриёти, 1958. Б. 426-427; Гёте. Умид// Шукрулло. Танланган асарлар. – Тошкент, 1958, Б. 111; Гёте, Сайеҳнинг тунги қўшиғи// Муҳаммад Али. Фазодаги ҳислар. Тошкент, 1967; Гёте, Тўрт ажиб совға («Ғарбу Шарқ девони»дан Н. Муҳаммадиев таржимаси)// Ёш ленинчи, 1968, 5 октябрь.

5. Садриддин Салим Бухорийнинг қуйидаги шеърий китоблари бор: Салимов Садриддин. Оқ қалдирғоч. Эртақ.- Т.: «Ёш гвардия», 1977, 16 бет; Салимов Садриддин.Эрка қушим. Шеърлар/ Сўз боши Т.Тўла. – Т.: «Ёш гвардия», 1979, 32 бет; Салимов Садриддин. Ёруғлик одами: Шеърлар. – Т.: «Адабиёт ва санъат нашриёти», 1983, 80 бет; Салимов Садриддин. Рўмолча: Шеърлар. – Т.: «Адабиёт ва санъат нашриёти», 1988, 136 бет; Садриддин Салим Бухорий. «Бухорога Бухоро келди»: Шеърлар. – Т.: «Маънавият», 1999, 104 бет.